

Meg is termelt róla a nótá a régi melóára: „Szál ide, szál oda Soimescu madár”

Soimescu vall, hogy egyáltalán nem bosszankodott, sőt inkább örvendett a nővére alkalmazott dalszöveg megszületésén.

Nos, két erdélyi magyar színgazdát feljelentette Janovics Jenő Soimescunál, hogy irreferencia propagandának áll a szolgálatban. A direktor urak egész egyszerűen Janovics kolozsvári színgazgatóságára pályáztak, mint később kiderült.

Janovics Jenő ezidőben Magyarországon jár. Színháza számára kellett gondoskodnia darabokról, jogdíjakat fizetett, talán színeseket és színeszínket szerződtetett. Hazajövet Aradnál lépett román területre. Érkezésekor Soimescu már várta Aradon. A rendőrfőnökkel együtt Soimescu egyenesen egy kaszárra vitte Janovicsot. Oda invitálta azokat az erdélyi magyar színgazdákat, akik az erdélyi színházak vezetői voltak. Kora este 10 óra körül Janovicsot a színházba vitték. Nem sokkal később Janovics Jenő is megérkezett.

Janovics Jenő is egy igaz magyar színgazda. Egykori párisi román követ, a Ligájának bukaresti elnöke értesült a színház eljárással. Másnap lenn termelt Erdélyben rendet teremteni. S alig múlt néhány hét, a feljelentők kénytelenek voltak tanuk előtt bocsánatot kérni Janovicstól.

A színházi dzsungel fojtogató folyondárjai közt pihentető oázisa a szakadatlan résen állásban Janovics Jenőnek az az intim kis villája volt, amit távol a város zajától építtetett a Törökvágás felé eső domblánc hajla-

lánál. Ez a ház ugyiszólván éjjel-nappal nyitva volt a direktor barátai, színészei, írók, újságírók előtt. A színészember izlése párosult a Janovics-villa berendezésében egy sokat látott műériő szépszeretetével.

Az ebédő súlyos ezer pengőket érő meiseni szervezete éppugy nem a Janovics Jenő tulajdona már, mint ahogyan azt sem lehet tudni, marad-e Janovics Jenőnek vagy egy tégla az egész villájából? Jött a gazdasági szélvész, virágokat tépett ki a kerti ágyakból s kedvet, energiát hengerelt maga alá. S a hisztéri, aki 1793-tól kezdve leghosszabb ideig tudott legsúlyosabb időkben igazgatója maradni a kolozsvári színháznak, — már nem fiatal legény.

Meleg hang, éleslító szemek megegyeszer vajjon lesznek-e fegyverek?

Akik Janovics Jenő félreállították, nem románok, nem is színházi emberek. Látták, hogy valaki egy életen keresztül élt a színházért. S gondolják: — miért ne lehetne megélni a színházból nekik?

Janovics Jenő utódainak volna saját szemükkel igazuk, hogyha a színház időközött állt volna azzá a követelő fehérszínűnek, aki csak arra jó, hogy érte áldozatot nyújtson, de megőrizni a gaviellér színponty képtelen egy szimpla vacsorát. Janovics Jenő megint divatbulámja van alá-fűrészeni azt a kevés magyar erőt, amely nagy erőfeszítések árán vérkeringésben tudta tartani életünket. Ha valakinek becsület, megfizetett munkával magyarok közül itt valómi sikerül, már számíthatja, mikor jutnak reá hátulról az olmos botok, vagy mikor rántják meg sötétben a hurkot, amibe észrevétlenül belelépett.

szintársulat mintájára ők is zenésdarabot hoznak színre.

A választás Haffner „Prinz Schnudi und Evakathel” című művére esett, amelyet a magyar szintársulat számára Szalkay Antal fordított le „Pikkó herceg és Jutka-Perzsi” cím alatt. A mai szemmel nézve szinte érthetetlennek látszik, hogy ha már fordítottak darabot, miért nem esett más szövegre a választás. Dittersdorf doktor és patikusának a szövege, amelyet már a megelőző években szép sikerrel adott elő a német társulat, még ma is mulatságcsabban hat, mint ez a kezdetleges tákolmány. A darab meséje egyébként röviden a következő:

Pikkó kalmuk herceg először követő útján kereti meg feleségül Gömbözt tatár khán leányát, Jutka-Perzsit, majd miután a követőt kiebudalták Ypsilon városából, Gömbözt székhelyéről, saját maga megy el leánykérőbe. Jutka-Perzsinek tetszik Pikkó, az apának azonban nem. A kérő kosarat kap, mire összevész az apával. Jutka-Perzsi szétválasztja a verekedőket, eltávolítja atyját s Pikkóval együtt szerelmi kettőst énekel jövőendő házasságukról és boldogságukról. De nem számoltak a bosszúval, aki háborút indít Pikkó ellen. A csatában elesik Gömbözt és fejét dárdahegyre szurva viszik Pikkó előtt, amidőn ez diadalmasan bevonul Ypsilon városába, hogy Jutka-Perzsit végre mégis feleségül vegye. A leány azonban most már nem akar nőül menni atyja gyilkosához. Elsírja atyját, akinek a levágott fejét Pikkó herceg fejéhez ütögeti, miközben ez keservesen jajgat. Jutka-Perzsi ezután bosszúra szólítja fel híveit és öngyilkos lesz.

Az elkeseredett Pikkó életének most már nincsen célja. Ő is öngyilkos lesz, de a halálnak egy kellemes nemét választja: cukros manduát eszik, amíg bele nem pusztul. Az öngyilkossági cukros mandulaevés közben azután végrendelezik s Ypsilon városát a „Magyar Theatrum”-nak hagyja, hogy alapítványul szolgáljon a magyar színészeknek, majd elbucszik a világtól és meghal. A gyászkoros után mennydörgés és lángok közepette felemelkedik a süllyesztőből egy varázsló, akinek bűvös igéire a szín csodaszép keríté változik, hátul kivilágított diadalkapuval. Pikkó és Jutka-Perzsi felélednek és áttáncolnak a kapun. Utánuk a többiek, majd legvégül a fejletlen Gömbözt, fejét a kezében tartva.

Ez az utóbbi színpadi ötlet valószínűleg akkor sem volt már új, de igen tetszett. Azóta is többször felhasználták és alkalmazták már, legutóbb most ősszel, Sült galamb című operettben.

Maga a darab, amelyet az akkori szövegkönyv *szomorú vigoperának* nevez, természetesen nem a mai fogalmak szerint való opera, hanem inkább parodisztikus daljáték.

Zenéjét, amely nem maradt fenn ránk, Chudi József szerezte, aki azelőtt Erdélyi János gróf pozsonyi operatársulatánál működött mint csembalista, majd a társulattal együtt ő is Pestre jött s Unwerth gróf igazgatósága idején a német színház karmestere volt 1793-ban, pedig a magyar szintársulatnál karmesterkedett. Ugy látszik, Chudi jó muzikát szerzett a darabhoz, mert Verseghy Ferenc a Magyar Hirmondó V. F. jelzésű kritikusa nagyon dicséri, írva, hogy „Chudi urnak muzikája olly” jó, hogy akármelyik Orchesterbe beillene. A versekben foglalt indulatokat a darabnak tényleg szerint tökéletesen kifejezi és amellet, hogy melodias egygyűségével a szívre hat, harmoniájával a fület is gyönyörködteti.”

A magyar opera előadása körül nagy buzgalommal szorgoskodott Szerelemhegyi András, akit hajtott a lelkesedés, hogy a magyar kultúrának szolgálatot tegyen. Nagyjárték munkálkodását nem becsülték meg a maga korában érdeme szerint. Tehetséges, sokoldalú ember volt, jó muzikus és ügyes verselő. Férfikora teljén egész életét a magyar színpadi művészet szolgálatába állította, majd belefáradva a kilátástalan küzdelembe, a váci káptalan gazdatisztje lett. Mint a magyar szintársulat karmestere, korrepetitora és a zenésdarabok sugója, szinte páratlan odaadással dolgozott s nagy része van abban, hogy az első magyar operának nevezett zenésdarab színre kerülhetett.

A bemutató előadást 1793 május 6-án tartot-

## Csillárok

állólámpák, talikarok, ajánéktárgyak, írókészletek

Csillárok és Világítás Rt.

VII, Erzsébet-körút 41

ták meg Budán egy héttel utóbb pedig a pesti Rondellában. Az érdeklődés igen nagy volt s a budai bemutató egymaga háromszázharminckét forint 10 krajcár bevételt eredményezett, ami az akkori viszonyokhoz képest horribilis összegnek mondható. Ezzel szemben a kiadás 44 forint 30 krajcárt tett ki, amiből egyedül a zenekar költsége 29 forint 58 krajcár volt, míg a Pikkó öngyilkosságához szükséges cukros mandula kilenc krajcárba került.

A nő címszerepet Thelitzky Franciska játszotta igen nagy sikerrel, a férfi főszerepekben pedig Várady Mihály, Láng János és Kelemen László jeleskedtek. A bemutatóelőadás egyúttal társadalmi eseménynek is számított. A Pesten és Budán tartozkodó főurak és előkelőségek legnagyobb része végignézte.

Jól lehet, a Pikkó herceg és Jutka-Perzsi a mai értelemben nem nevezhető operának, mégis nagy érdeme, hogy először szerepeltek benne magyar dallamok komolyabb zenekari feldolgozásban. Ha erősebben pártolják akkoriban a magyar szintársulatot, talán nem kellett volna még negyvenöt évig várni, hogy az első — még szintén kezdetleges — magyar opera, a Béla futása megszülessék.

(g. l.)

## Magyar operabemutató száznegyven év előtt

Ha száznegyvenhárom év előtt olyan színházi riporterek lettek volna, mint ma, biztosan bő tudósításokban írták volna meg, mint küszködött az első magyar szintársulat Pesten s milyen nehézségekkel kellett megküzdnie már csak azért is, hogy egyáltalán szóhoz jut-hasson és előadásokat tarthasson. Pest város tanácsa ugyanis még 1785-ben olyan feltétellel adta bérbe a Bástyatoronyból átalakított színházat Tuschl Sebestyennek, hogy ez egyúttal *kizárólagos jogosítvánnyal* kapott a város területén tartandó mindennemű mutatványos előadásra is, amiben természetesen a színelőadások is belefoglaltak.

Tuschl Sebestyén ügyes vállalkozó léte persze alaposan ki is használta ezt az egyeduralomnak nevezhető kiváltságot. Ő adott engedélyt a hangversenyző művészeknek és a circuszi komédiásoknak, tőle vették albérlébe a színházat, sőt még az álarcsbálókért is neki fizették az engedélydíjakat. Ilyen körülmények között érthető, hogy a színház albérlője is biztosítani akarta magát mindennemű konkurrencia ellen s ezt a jogosítványt is bérbevette a főbérlőtől.

Ez okozta az első igen nagy nehézséget Kelemen Lászlónak és társainak, akik csupán lelkesedésből, a magyar nyelv iránti rajongásból és lángoló, hazafias idealizmusból szánták el magukat arra, hogy Pesten és Budán magyar nyelvű színelőadásokat rendezzenek. Manapság szinte elképzelhetetlen küzdelembe, fáradságba és energiába került mindez. Bayer József kitűnő műve, „A nemzeti játékszín története”, megbízható adatok alapján elég részletesen leírja azt a harcot, amelyet Kelemen Lászlónak meg kellett vívnia, hogy a játékszín engedélyt megszerezhesse.

A megye Kelemenék pártján volt s talán a városi ügyeket vezető urakban is meg lett volna a jóindulat, de kezüket megkötötte a Tuschl Sebestyennek adott monopólium, amelyet az albérlő Unwerth Emanuel gróf magától értetődően saját német szintársulata érdekében használt ki s ezért hosszú ideig vonakodott a játékszín engedélyt megadni Kelemenéknek. A helytartótanács, amelynek módjában állott volna Unwerth gróftól az engedély megadására kényszeríteni, nem akart beleavatkozni az ügybe, miért is azok városi és megyei előkelőségek, akik Kelemen pártolták és vele együtt lelkesedtek a magyar nyelvű színelőadásokért, társadalmi, uton léptek fel Unwerth gróf ellen. Ez azután az erős nyomásra végül is beadta a derekát és megadta a működési engedélyt a „Nemzeti Játékszín Társaság”-nak, ahogyan Kelemen társulatát nevezték.

A magyar szintársulat 1790 október 25-én mutatkozott be Budán, két nappal utóbb pedig Pesten. Mind a két alkalommal Simai Kristófnak „Igazhízi, egy kegyes jó atya” című ötfelvonásos „mulatságos játék”-át adta elő, a darab előtt és felvonások között pedig egy kitűnő nőrádi magyar cigányzenekar játszott, amelynek tagjait diszmagyar ruhákba öltöztették erre az alkalomra. Az előadás, mint Tertina Mihály az „Ephmerides Budenses” című latinnyelvű újságban megírta, nagy sikert aratott. Iszot Kálmán „Buda és Pest zenei művelődése” című alapvető és minden tekintetben kitűnő munkájának adatairól szö-

szertint közli is ezt a tudósiást, amelyből megtudjuk, hogy ez a két előadás egyúttal tüntetés is volt a magyar nyelv és a magyar színjátszás érdekében.

A siker azonban megijesztette Umwerth gróft, aki attól tartva, hogy a magyar nyelvű előadások az ő közönségének egy részét is elhódítják, a további működési engedélyt már nem adta meg. Egy évi huzavona után végre sikerült Kelemennek egyezséget kötnie Unwerth gróffal, aki a hét bizonyos napjára adott ugyan játékindengélyt előadásokonkénti három arany ellenében a magyar szintársulatnak, de nem a színházban. Kelemenék ekkor kétszáz forint évi bérért Ratschl ácsmester színháznak alig nevezhető szellő vízivárosi faalkotmányát bérelték ki, amelyben a Várszínház megnyitása előtt a pesti német társulat tartotta előadásait.

Mielőtt azonban megkezdhetné volna évadját a Nemzeti Játékszín Társaság, máris felűltötte fejét kebelében az egyenlenség. Különösen Sehy Ferenc, a társulat egyik tehetséges és ügyes tagja intrikált Kelemen ellen, aki azután hamarosan át is adta a helyét Protasewitz Benedeknek, a társaság játékmesterének. Az előadásokat megkezdtek, de a folytonos surlódások miatt többször változott a színház vezetése, ami bizony a társulat működésére nem volt valami előnyös. Rövid ideig Ráday Pál volt az igazgatója a magyar színháznak, majd ismét Protasewitz kezébe került a vezetés. A következő évben azután már a helytartótanács is beleavatkozott a magyar szintársulat ügyeibe s megbízta Podmaniczky József bárárt, hogy hozza rendbe a Nemzeti Játékszín Társaság dolgait.

Podmaniczky háromtagú igazgatóságot szervezett, amely Szentkirályi László pestmegyei aljegyzőből, Schedius Lajos egyetemi tanárból és Protasewitz Benedek akkori igazgatóból állt. Ez az igazgatóság vezette az ügyeket Podmaniczky felügyelete alatt. A szintársulat szénája kezdett rendbejönni, kivált amióta újból tarthatott előadásokat a pesti Rondellában is. Mindazonáltal a látogatottság nem volt elég nagy, miért is elhatározták, hogy a német